

İSED

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2021

DEĞERLENDİRME

Yazar

Mine TUTAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans

Öğrencisi, email: mine.tutak.012@gmail.com ORCID: 0000 0003 4217 0262

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Sempozyum Değerlendirme

Gönderim Tarihi: 10 Ekim 2021

Kabul Tarihi: 20 Kasım 2021

Yayın Tarihi: 15 Aralık 2021

2. ULUSLARARASI ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK RİTÜELLERİ SEMPOZYUMU’NUN ARDINDAN

(AFTER THE 2. INTERNATIONAL ALEVISM-BEKTASHISM RITUALS SYMPOSIUM)

Alevilik-Bektaşilik geleneği, temelinde insan ve doğa sevgisi ile aklı ön plana çıkaran bir inanç yapısına sahiptir. Bütün geleneklerde olduğu gibi Alevi-Bektaşî kültüründeki bu felsefi yapı, inanca bağlı icralara yansımaktadır. İcra bağlamı, Alevi-Bektaşî kültüründe ritüellerle ön plana çıkmaktadır. Ritüellerin toplumu bir arada tutması ve söz konusu topluma ait gelenekleri canlı tutma işlevi göz önünde bulundurulduğunda, yine ritüeller sayesinde, kültürün güncel kollarını yahut kültürde hala devamlılık arz eden geleneksel birtakım uygulamaları takip etmek mümkündür. Yani, ritüeller aynı zamanda yapısında değişimi de barındırdığı için -doğru yöntemlerle incelendiği takdirde- söz konusu kültürün şehirleşme ile olan etkileşimlerini takip etme imkânı sağlar. Alevilik-Bektaşilik geleneği ritüel bağlamında incelendiğinde oldukça geniş bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu sebeptendir ki genel manada ritüeller, özelde ise Alevi-Bektaşî ritüelleri disiplinlerarası araştırmalara oldukça müsaittir, denilebilir.

1-2 Ekim 2021 tarihlerinde İzmir’de ikincisi düzenlenen Uluslararası Alevilik-Bektaşilik Ritüelleri Sempozyumu, yukarıda sözü edilen disiplinlerarası araştırma düzleminde yadsınamaz bir yerdedir. Halk bilimi, sosyoloji, antropoloji, mimarî, tarih gibi pek çok alanda, alanlarında uzman araştırmacı hocaların katkılarıyla gerçekleştirilen sempozyumda, Alevi-Bektaşî kültüründeki ritüeller farklı perspektiflerden ele alınmıştır. Akademik koordinatörlüğünü Doç. Dr. Mehmet Ersal’ın üstlendiği sempozyumun her oturumunda Alevi-Bektaşî kültürünün bünyesindeki ritüeller bağlamında bilimsel açıdan oldukça kıymetli tartışmalar yapılmıştır.

Sempozyumun açılış konuşmasını bilhassa “Alevi-Bektaşî” geleneği ve tarihi araştırmaları söz konusu edildiğinde pek çok araştırmacının yoluna ışık tutan çalışmalarına bilinen TOBB Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak gerçekleştirdi. Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektaş-i Velî Hâlâ Bir Problematiktir” başlıklı sunumunda, Bektaşî’nin ve Bektaşî’ye ait eserlerin günümüz bilim dünyasındaki incelenmesi hususunda tespit ettiği sorunların sebeplerine inmiş ve Hacı Bektaş-i Velî’ye ait eserlerin bilimsel metotlar dâhilinde derin incelemelere tâbi tutulması gerektiğini vurgulamıştır.

Sempozyumun ilk oturumunda ritüeller bağlamında şehirleşmenin etkisiyle Alevi toplumların geleneklerinde gözlenen farklılaşmalar konu edilmiştir. Başkanlığını Prof. Dr. Çiğdem Boz’un üstlendiği oturumun ilk bildirisini “Alevi Ocaklarının Ritüel Eksenli Alevi Kimliği Üzerindeki Rolünün Kentlerde Zayıflamasına Dair” başlığıyla Prof. Dr. Ali Yaman sunmuştur. Sempozyuma Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nden katılan Ali Yaman, kentleşmenin bir getirisi olan kültürel deformasyonun Alevilik’te de hissedildiğini, Alevilik inancına bağlı Cem ritüellerinin gerçekleştirilmemesinin, bilhassa ritüel mihverli inanç kimliğinin zayıflamasına yol açtığını vurgulamıştır. Bildiride, kentleşmenin etkisiyle Cem ibadeti ve ibadete bağlı unsurların dönüşümü üzerine tartışılmıştır. Oturumun ikinci sunumu ise İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi’nden Doç. Dr. Mehmet Ersal’ın “Hizmet mi Erkân mı? Alevi Topluluklarda Cenaze Merkezli Ritüeller” başlıklı bildirisidir. Mehmet Ersal, bildirisinde 1950’li yıllarda gerçekleşen göçler itibarıyla “Cem Erkânı” olarak adlandırılan ritüellerin yaşadığı dönüşümleri ve bu dönüşümlere bağlı olarak gelenek çerçevesinde oluşan tartışmaları, Tahtacı Alevileri örneğinden yola çıkarak ortaya koymuştur. Şehirleşmenin inanç yapısı üzerindeki kaçınılmaz etkileri ile Alevi sivil toplum örgütleri ve sosyal dayanışmanın bu etkileri önlemedeki yeri ve önemi üzerinde durulmuş, Tahtacı Alevileri örneğinde ritüel dünyasının “günlük ihtiyaç” ve “geçiş dönemleri” bağlamında uğradığı dönüşüm tartışılmıştır. Bu dönüşüme örnek olarak Cemevlerinin

günümüzde cenaze hizmetlerinin gerçekleştirildiği bir mekân olarak karşımıza çıkması verilmiş, günümüz Tahtacı Alevilerinde cenaze törenlerinde ne gibi eylemler gerçekleştirildiği görseller aracılığıyla katılımcılara sunulmuştur. Oturumun üçüncü bildirisini ise Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden katılan Dr. Öğr. Üyesi Ilgar Baharlı'nın "Safevi Dönemi Minyatürlerinde Semah" başlıklı çalışması olmuştur. Ilgar Baharlı, Alevilik inancının temellerinde hissedildiği Safevi Devleti'nin sanatçıların, dönemin en çok rağbet gören sanat dallarından biri olan minyatür sanatında Alevilik ritüellerini kullanış biçimleri hususundaki tespitlerini sunmuştur. Bu bağlamda Safevi Devleti ve devlete bağlı halkın çoğunluğunu oluşturan toplumun semah ritüeline bakışı tartışılmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Ilgar Baharlı'nın başkanlığını yaptığı ikinci oturumun atmosferini genel mahiyette Alevilik geleneğinde kullanılan terminoloji oluşturmuştur. Oturumun ilk bildirisini "Alevi Ritüelleri İktisadi Zihniyet Hakkında Bize Ne Söyler?" başlıklı Prof. Dr. Çiğdem Boz'a ait bildirimdir. Sempozyuma Fenerbahçe Üniversitesi'nden katılan Çiğdem Boz'un bildirisinde günümüzde devam eden ritüeller bağlamında Alevilik-Bektaşılık geleneği incelenmiş ve Osmanlı Dönemindeki azınlık milletlerin "kapitalist üretim tarzı"nın tamamen karşısında olduğu öne sürülmüş, Alevilik felsefesi iktisadî bağlamda tartışılmıştır. Oturumun ikinci bildirisini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nden Doç. Dr. Bülent Akın'a ait olan "Mit, Ritüel ve Tasavvuf İlişkisi Bağlamında Alevi Cem Ritüelleri" adlı bildiri olmuştur. Bildiride, tasavvuf anlayışı ile mitik anlatımların arasında Alevi ritüellerinin bulunduğu nokta tartışılmış ve Alevilik geleneğine açılan ilk kapı niteliğindeki "Musahip Kurbanı Cemi" örneğinden de yola çıkılarak söz konusu geleneğin incelenmesi noktasında disiplinlerarası bir araştırma yöntemi öne sürülmüştür. Bülent Akın, bildirisini sunduktan sonra "Musahip Kurbanı Cemi" bağlamında bir icra örneğini bağlama eşliğinde göstermiştir. Oturumun üçüncü bildirisini ise sempozyuma İstanbul Üniversitesi'nden katılan Dr. Öğr. Üyesi Cemal Salman'a ait "Toplumsal Hafızada Kentleşme Etkisi: Alevi Terminolojisinde ve Ritüellerinde Değişim" adlı çalışma olmuştur. Cemal Salman, kendilerinin gerçekleştirdiği derleme çalışmalarını bağlamında tespit ettiği, kentleşmenin etkisiyle Alevi geleneğinde kalıp deneyecek terimlerin günümüzde uğradığı değişimler üstünde durmuştur.

Prof. Dr. Ali Yaman'ın başkanı olduğu üçüncü oturumun ilk bildirisini, sempozyuma William and Mary Üniversitesi'nden katılan Doç. Dr. Ayfer Karakaya-Stump'ın "Alevi-Bektaşî İnanç ve Ritüellerinin Kökeni Meselesi" adlı bildirisidir. Ayfer Karakaya-Stump, bildirisinde Alevilik-Bektaşîlik geleneğine bağlı ritüellerin ve kavramların köklerinin Sufilik ve dervişlik çevrelerine bağlı olduğu ve bu bağlamdan zaman içinde değişerek Alevi-Bektaşî kültürüne aktarıldığını ortaya koymuştur. Bildirideki tespitlerin Alevi geleneğine bağlı sözlü ve yazılı kaynaklar ele alınarak gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Oturumun ikinci bildirisini ise Innsbruck Üniversitesi'nden Dr. Sara Kuehn'in "Contemporary Female Teachers in Sufi Belief and Practice: A Western Perspective (Tasavvuf İnanç ve Pratiğinde Çağdaş Kadın Öğretmenler: Batılı Bir Bakış Açısı)" adlı bildiri olmuştur. Sara Kuehn, bildirisinde "eril" ve "dişil" ile "cemâl" ve "celâl" kavramlarının arasındaki zıtlığa değinmiş, Batı dünyasının çağdaş kadın öğretmenlerini örnek göstererek tasavvuf geleneği çerçevesinden toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu tartışmaya açmıştır. Oturumun üçüncü bildirisini ise Liberal Entegrasyon Vakfı Bulgaristan Milli Kütüphanesi'nden katılan Dr. Nevena Gramatikova'ya ait "Alevi-Bektaşî Geleneğinin Yazılı Metinlerinde Bir Ritüelin Yansıması: Tekke ve Kutsal Mekanlar Ziyareti" adlı bildirimdir. Nevena Gramatikova, çalışmasında Alevilik-Bektaşîlik geleneğine bağlı ritüellerden biri olan "kutsal mekân ziyaretleri"nin geleneğe ait yazılı kaynaklara (velayetnameler, menâkıbnameler, nefesler ve ilahiler) yansıması hakkında bilgiler vermiştir. Nevena Gramatikova'nın bildirisindeki bu değerlendirmeler sonucunda söz konusu ritüelin ne kadar köklü olduğu tartışılmıştır.

Başkanı Doç. Dr. Bülent Akın olan dördüncü oturumdaki ilk bildiri Denizli Pamukkale Üniversitesi'nden Arş. Gör. Dr. Didem Gülçin Erdem Kük'ün "Alevi Cem Ritüellerinde Ara Formlar" adlı bildirisidir. Didem Gülçin Erdem Kük, bu bildirisinde "ara form"lar aracılığıyla uhrevî dünya ile maddi dünya arasında kurulan bağlantıyı Alevi ritüelleri çerçevesinde ele almış, bu "ara form"ların Alevi cemlerindeki misyon ve anlamları üzerinde durmuştur. Oturumda sunulan ikinci çalışma Erciyes Üniversitesi'nden Doç. Dr. İlkay Şahin'in "Gerçeğe Hü': Bir Tekâmül Yolculuğu Olarak Kızılbaş/Alevi Ritüelleri" adlı bildirisidir. İlkay Şahin, çalışmasında ritüellerin, yenilenme, gelişme ve ölüp yeniden dirilme fikirlerine bağlı bir gerçeklik algısını gündelik yaşantıda nasıl nesnelleştirdiğini Alevi ritüelleri çerçevesinde ortaya koymuştur. Oturumun üçüncü bildirisini ise Adam Mickiewicz Üniversitesi'nden Doç. Dr. Cem Erdem'in "Hak Halîli Dergâhında 'Semah' Ritüeli ve Referansları" adlı bildirisidir. Cem Erdem, bu çalışmasında Hak Halîli Dergâhı ve bu dergâhta icra edilen "semah" ritüeli hakkında bilgiler vermiştir. Oturumun dördüncü ve son bildirisini Kraliyet Antropoloji Enstitüsü'nden katılan Dr. David Shankland'a ait "A Brief Discussion on the Question of a Map of the Distribution of the Alevis in Turkey (Türkiye'deki Alevilerin Dağılımının Bir Haritası Sorusu Üzerine Kısa Bir Tartışma)" başlıklı sunum olmuştur. David Shankland bu çalışmada "Türkiye'deki etnik gruplar" alanında çalışmalar gerçekleştiren Peter Andrews'in verilerinden yola çıkarak Türkiye'de yaşayan Alevi topluluklarının harita dağılımını katılımcılara sunmuş ve söz konusu harita bağlamında yapılabilecek bilimsel çalışmaların neler olabileceğini tartışmaya açmıştır.

Dr. Mürüvvet Harman'ın başkanlığını yaptığı beşinci oturumdaki ilk bildiri Altınbaş Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Gülkızılca Yürür'ün "Alevi Topluluklarının Ziyaretlerde Gerçekleştirdiği Sağıltma Ritüellerinde Yer ve İnsan İlişkisi" adlı çalışması olmuştur. Gülkızılca Yürür, halk hekimliği ile ziyaret ritüelleri bağlamında yer, kutsal varlıklar ve insanlar arasındaki dönüştürücü ilişki üzerinde durmuştur. Oturumdaki ikinci bildiri, yazar ve araştırmacı Ayşe Acar'ın "Kırklar Cemi Ritüelinin Fantastik Edebiyata Uyarlanması" başlıklı sunumudur. Sempozyuma İstanbul'dan gelen Ayşe Acar, fantastik roman türünün bir örneği niteliğindeki "Kırklar Meclisi- Hünkâr Bektaş" adlı romanını tanıtmış, geleneksel mitlerin veya inanç unsurlarının fantastik edebiyata uyarlanmasının ne derecede mümkün olabileceği ve menâkıbnamelerin romanlaştırılmasındaki temel motivasyonun ne olduğu soruları üzerinde durmuştur. Oturumun üçüncü bildirisini Azerbaycan Millî İlimler Akademisi'nden katılan M. A. Necdet Kurt'un "Amasya Yeşilöz Köyünde Musahiplik Merkezli Ritüeller" adlı çalışmasıdır. Necdet Kurt bu bildirisinde, Amasya-Yeşilöz'de yapmış olduğu araştırmalar sonucunda devam eden Alevi-Bektaşî kültürü dâhilinde musahip olma ritüellerini analiz etmiş, bu konu hakkında bilgiler vermiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Cemal Salman, sempozyumun altıncı ve son oturumunun başkanı olmuştur. Oturumun ilk bildirisini, sempozyuma Ankara'dan katılan Dr. Kibar Taş'ın "Kureyşan Ocağı'nda Alevi İnancının Ritüellerle Yaşatılması" başlıklı çalışmasıdır. Kibar Taş bu çalışmada, Tunceli yöresinde yaşayan ve Kureyşan Ocağı'nda devam eden Alevi inanç sistemi dahilindeki ritüeller hakkında bilgi vermiştir. Oturumdaki ikinci bildiri Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'nden Dr. Mürüvvet Arman'a ait "Başköy Köyü'nde Yer Alan Çok İşlevli Bir Yapı" adlı bildirisidir. Mürüvvet Arman, Başköy'de tespit ettiği Alevi ritüellerinin gerçekleştirildiği bir mimari yapıyı tanıtmış ve bu yapıyı çevre köylerdeki yapılarla benzer ve farklı yönleri hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra günümüz Cemevleri ile mukayese etmiştir. Oturumun üçüncü ve son bildirisini George Brown College'den katılan Dr. Seyhan Kayhan-Kılıç'ın "Digital Transformations of Alevi Rituals and Redefining Space, Identity and Community in Digital Space (Alevi Ritüellerinin Dijital Dönüşümleri ve Dijital Ortamda Mekân, Kimlik ve Toplumun Yeniden Tanımlanması)" adlı bildirisidir. Seyhan Kayhan-Kılıç bu çalışmasında, dünyada Covid-19

salgınının yaşattığı sancılı sürecin etkilerinin inançlara yansıdığını ileri sürmüştür. Salgın sürecinde Alevi ritüellerinin dijital ortama geçişini ve bu bağlamda “çevrim içi” ve “çevrim dışı” icralar arasında zaman; mekân, aidiyet ve topluluk gibi ritüellerin temel bileşenlerinin tanımlanmasında ne gibi dönüşümlerin meydana geldiğini ortaya koyduğu tespitlerle açıklamıştır.

Sempozyumun konusu olan ritüellerin bilimsel bir mecrada tartışılması, inanç-ritüel ilişkisinin altının çizilmesi bakımından oldukça önemlidir. Zira ritüellerin yapısındaki “biz” kavramı, günümüz inanç evrenine bağlı algı biçiminin zıttı niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle Alevi-Bektaşî kültürü gibi ritüel bakımından zengin bir inanç yapısının bilimsel araştırmalara dâhil edilmesi kaçınılmazdır. 2. Uluslararası Alevilik-Bektaşîlik Ritüelleri Sempozyumu, Alevi-Bektaşî ritüellerini konu alarak hem toplumu hem de akademi dünyasını ortak paydaya almayı başarmıştır. Sunumlara karşı oldukça ilgili bir dinleyici kitlesine ulaşan ve dinleyicisini yelpazenin kolları misali farklı cephelerden tek bir noktada buluşturan 2. Alevilik-Bektaşîlik Ritüelleri Sempozyumu, bilimin yalnızca surlu kaleler içinde icra edilmediğinin en açık kanıtıdır. Bilimin, sanat ve icra ile bir arada sunulması, sempozyuma olan ilgiyi yadsınamayacak düzeyde artırmıştır. Türkiye’nin farklı bölgelerinden, Balkanlar’dan pek çok ocak mensubu ve Alevi dedelerinin katılım sağlamaları, bu noktada anlam kazanmaktadır. Sempozyumun farklı ülkelerden katılımcıları bir araya getirmesi, bilimin uluslararası olma işlevlerini layıkıyla yerine getirdiğinin kanıtı niteliğindedir. Farklı disiplinlerin uzmanlarının aynı çatı altında bildiriler sunmuş olması ise sempozyumun bilime olan hizmetini net bir şekilde ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir.